

УДК 330.1: 338.2

DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2022-4-18>

Тетяна Петрівна ТКАЧЕНКО,

канд. економ. наук, доцент

Національний технічний університет України «Київський
політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID: 0000-0002-2424-6123

ПРОСТОРОВІ ВИКЛИКИ ТА РИЗИКИ ВПЛИВУ НА СИСТЕМУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ЇХ ПОМ'ЯКШЕННЯ

Стаття присвячена проблематиці окреслення просторових викликів економічній системі промислових підприємств на напрямів усунення їх дії в сучасних умовах. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю своєчасної адаптації промислових підприємств до негативних проявів зовнішнього середовища можливих загроз та ризиків важливим є побудова ефективної системи економічної безпеки промислових підприємств. Виокремлено на основі аналітичного дослідження показників промисловості України основні загальні проблеми розвитку промислових підприємств. Обґрунтовано основні просторові ризики діяльності промислових підприємств. Із урахуванням сучасних викликів, що зумовлені воєнними діями на території України виокремлено нові ризики діяльності промислових підприємств. Запропоновано напрями пом'якшення негативного прояву просторових викликів щодо промислових підприємств в умовах воєнних дій, що відбуваються на території України.

Ключові слова: економічна безпека, просторові виклики, ризики, промислові підприємства, промисловість.

Tetiana TKACHENKO

PhD in Economics,

Associate Professor of Economics and Entrepreneurship

National Technical University of Ukraine

«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

SPATIAL CHALLENGES AND RISKS OF INFLUENCE ON THE ECONOMIC SECURITY SYSTEM OF INDUSTRIAL ENTERPRISES OF UKRAINE AND THEIR MITIGATION DIRECTIONS

The article is devoted to the problem of delineating spatial challenges to the economic system of industrial enterprises in ways of eliminating

their effects in modern conditions. The relevance of the study is due to the need for timely adaptation of industrial enterprises to the negative manifestations of the external environment, possible threats and risks, it is important to build an effective system of economic security of industrial enterprises. On the basis of an analytical study of indicators of the industry of Ukraine, the main general problems of the development of industrial enterprises have been identified, which include: insufficient investment resources, wear and tear of fixed assets, low efficiency of production, low competitiveness of products of industrial enterprises of higher technological systems on the international market, low innovative activity and technological ability and innovative-technological orientation, high resource and energy intensity of industrial production. The main spatial risks of the activity of industrial enterprises are substantiated, including: a critical decrease in demand for products, the risk of losing sales markets due to changes in logistics flows, disruption of supply chains of raw materials for industrial production and, as a result, a shortage of materials and components, deepening the risk of industry monopolization. Taking into account the modern challenges caused by the military operations on the territory of Ukraine, new risks of the activity of industrial enterprises are singled out, including: disruption of internal and interregional economic and production ties; complete blocking or disruption of supply and/or sales logistics routes; loss of labor potential; lack of a sufficient number of equipped sites for the relocation of enterprises; absence or impossibility of connecting industrial enterprises to the necessary engineering networks; lack of qualified specialists. Directions for mitigating the negative manifestation of spatial challenges regarding industrial enterprises in the conditions of military operations taking place on the territory of Ukraine are proposed.

Keywords: economic security, spatial challenges, risks, industrial enterprises, industry.

Постановка проблеми. Сучасні реалії економічного розвитку несуть нові просторові виклики та ризики, що представляють собою вагомую загрозу економічній безпеці промислових підприємств. На економічну систему промислового підприємства впливають зовнішні та внутрішні фактори. Для своєчасної адаптації промислових підприємств до негативних проявів зовнішнього середовища можливих загроз та ризиків важливим є побудова ефективної системи економічної безпеки промислових підприємств. Для ефективності економічної безпеки підприєм-

ства недостатнім є моніторинг фінансово-економічних показників діяльності підприємства, необхідності набуває розроблення інструментарію впровадження заходів підтримки економічної безпеки із урахуванням постійного інформаційного моніторингу та аналітичних висновків щодо просторових викликів та ризиків оточуючого середовища. У зв'язку з цим дослідження просторових викликів та ризиків щодо економічної безпеки промислових підприємств набувають актуальності та своєчасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно зазначити, що проблеми розвитку промислових підприємств, закономірності їх функціонування та розвитку досліджують науковці тривалий період, використовуючи при цьому міждисциплінарні підходи. Досліджуючи промислові підприємства як відкриту систему сукупності внутрішніх та зовнішніх елементів та зв'язків, актуалізувалася проблематика побудови ефективної системи економічної безпеки промислових підприємств. Економічну безпеку промислових підприємств, на яку впливає оточуюче середовище, висвітлили у своїх працях такі науковці, як: Б. М. Андрушків, В. В. Бобиль, Т. Г. Васильців, З. С. Варналій, В. В. Горшкова, О. В. Ілляшенко, А. М. Ковальчук, Г. В. Козаченко, О. М. Ляшенко, І. П. Мігус, Є. І. Овчаренко, В. М. Пономарьов, О. А. Сороківська, С. О. Тульчинська, В. Ю. Худoley, С. М. Шкарлет [2; 4; 7; 8; 9; 10; 11] та інші.

Незважаючи на розмаїття наукових досліджень у площині економічної безпеки підприємств необхідно відзначити, що сучасні економічні виклики та ризики, що виникли внаслідок воєнних дій на території України вимагають подальших поглиблених досліджень у площині окреслення просторових викликів економічній системі промислових підприємств та напрямів нівелювання їх дії в сучасних умовах.

Метою статті є окреслення просторових викликів економічній системі промислових підприємств та напрямів нівелювання їх дії в сучасних умовах. Для досягнення поставленої мети авторкою було вирішено такі завдання:

- обґрунтовано актуальність проблематики дослідження;
- проаналізовано загальний стан розвитку промислових підприємств;
- виокремлено загальні та специфічні просторові виклики щодо економічної безпеки промислових підприємств;
- запропоновано напрями нівелювання негативного їх прояву щодо промислових підприємств.

У дослідженні було використано системний підхід до виокремлення просторових викликів та ризиків щодо економічної безпеки промислових підприємств та напрямів пом'якшення їх впливу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Промисловий сектор був і залишається для України вагомим та домінуючою частиною економіки. На промисловість припадає біля 48 тис. підприємств різних форм власності, з яких станом на 2020 р. 42,6 тис. великих підприємств, 4,9 тис. середніх та 0,2 тис. малих підприємств [4]. Обсяг промислової продукції у 2020 р. становив 3236,4 млрд. грн [4]. Велике значення промисловості відзначається по відношенню до інших економічних сфер діяльності. Так, наприклад, тільки функціонування переробної промисловості створює більше 20 тис. робочих місць у інших сферах економічної діяльності таких як сільське господарство, транспорт, торгівля тощо. На промисловість України припадає понад 70 % товарного експорту країни.

Але, необхідно відзначити, що досі існує багато проблем промисловості, які перш за все пов'язані із застарілістю основних засобів та низькою технологічною укладністю виробництва. Так, зношеність основних засобів промислових підприємств у 2020 р. становила 63,9 %, що майже є на рівні 2011 р. коли знос основних засобів становив – 63,8 % [4]. При цьому, структура імпорту є протилежною та характеризується високим ступенем високотехнологічних товарів.

Основними загальними проблемами промислових підприємств вже багато років залишаються [6, с. 55; 9, с. 68]:

- недостатність інвестиційних ресурсів,
- зношеність основних засобів,
- низькоукладність виробництва,
- низька конкурентоспроможність продукції промислових підприємств вищих технологічних укладів на міжнародному ринку,
- низька інноваційна активність та технологічність й інноваційно-технологічна спрямованість,
- висока ресурсо- та енергоємність промислових виробництв.

Просторові виклики щодо економічної безпеки промислових підприємств можна поділити на загальні та специфічні, що викликані воєнними діями на території України з початку лютого 2022 р. (див. рис. 1). Розглянемо їх більш детально.

Серед основних просторових ризиків діяльності промислових підприємств слід відзначити:

- критичне зниження попиту на продукцію, внаслідок здорожчання ресурсів та перекладення їх вартості на готову продукцію, як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках;
- ризик втрати ринків збуту внаслідок зміни логістичних потоків, що були викликані пандемією COVID-19;
- розірвання ланцюгів поставок сировини для промислового виробництва і як наслідок нестача матеріалів та комплектуючих;
- поглинання невеликих підприємств, а також підприємств із нестабільним фінансовим становищем крупними холдингами, що призводить до поглиблення ризику монополізації промисловості.

Сучасний стан розвитку промислових підприємств, що обумовлений воєнними діями на території України в наслідок воєнної агресії зумовив нові ризики та загрози діяльності промислових підприємств. Основними загрозами є фізичне руйнування виробничих підприємств або їх ушкодження, а також консервація або припинення діяльності в наслідок об'єктивних причин неможливості функціонування. За аналітичними даними експертів за час війни майже 65 % промислових підприємств є або пошкодженими, або зруйнованими, особливо це стосується підприємств, що знаходяться на території Донецької, Луганської, Харківської, Київської областей [1; 3; 5].

Також воєнний стан зумовив появу нових ризиків діяльності промислових підприємств серед яких:

- порушення внутрішніх та міжрегіональних економічно-виробничих зв'язків;
- повне блокування або порушення логістичних маршрутів постачання та / або збуту;
- втрати трудового потенціалу через мобілізацію та відтік кадрів за кордон або їх переміщення у інші регіони;
- відсутність достатньої кількості облаштованих майданчиків до релокації підприємств із східних та центральних регіонів;
- обмеженість можливості одночасного розміщення значної кількості працівників та забезпечення необхідних соціальних умов при релокації промислових підприємств у західні регіони країни;
- відсутність або неможливість підключення промислових підприємств до необхідних інженерних мереж постачання для забезпечення їх перебіжного функціонування;
- недостатність кваліфікованих спеціалістів для забезпечення роботи промислових підприємств із урахуванням їх специфічних особливостей.

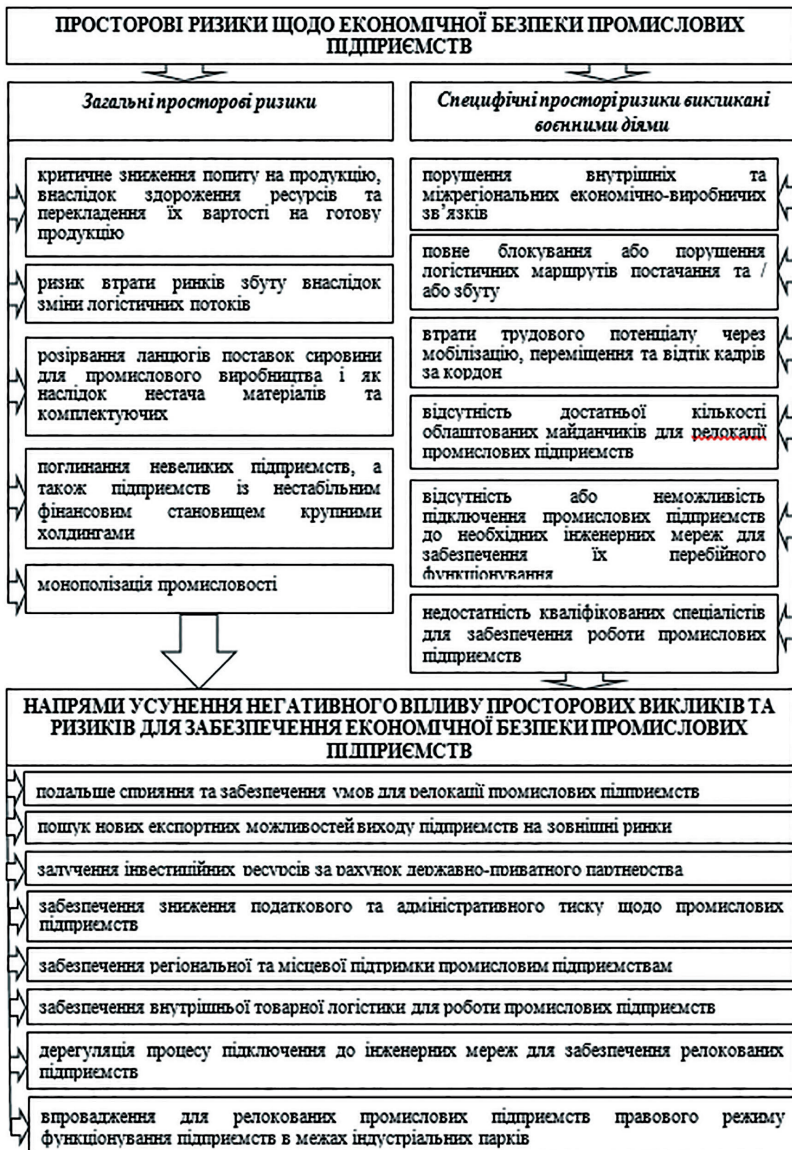

Рис. 1. Просторові виклики щодо економічної безпеки можна поділити на загальні та специфічні

Джерело: побудовано авторкою

Висновки та пропозиції. Таким чином, для усунення негативного впливу просторових викликів та ризиків для забезпечення економічної безпеки промислових підприємств важливим є здійснення таких заходів:

- подальше сприяння та забезпечення умов для релокації промислових підприємств особливо із східних регіонів на захід країни;
- пошук нових експортних можливостей виходу промислових підприємств на зовнішні ринки;
- залучення інвестиційних ресурсів за рахунок державно-приватного партнерства;
- забезпечення зниження податкового та адміністративного тиску щодо промислових підприємств;
- забезпечення регіональної та місцевої підтримки промисловим підприємствам, що продовжують працювати шляхом пільгового кредитування або спеціальних адресних програм підтримки промислових підприємств;
- забезпечення внутрішньої товарної логістики для роботи промислових підприємств;
- дерегуляція процесу підключення до інженерних мереж для забезпечення релокованих підприємств;
- впровадження для релокованих промислових підприємств правового режиму функціонування підприємств в межах індустріальних парків.

Впровадження окреслених заходів не зможе оновити втрачені основні фонди та виробничі потужності промислових підприємств, але зможе підтримати їх діяльність в сучасних реаліях воєнного стану.

Подальших досліджень вимагають питання пов'язані із підвищенням конкурентоспроможності промислових підприємств у період післявоєнного оновлення та підвищення їх економічної безпеки.

© **Ткаченко Т.П., 2022**

ЛІТЕРАТУРА

1. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/> (звернення до ресурсу: 1.10.2022 р.)

2. Бобиль В. В., Дехтяр С. С. Економічний розвиток промислових підприємств в умовах фінансової нестабільності: європейський досвід та українські реалії. Ефективна економіка. 2021. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2021/5.pdf (звернення до ресурсу: 3.10.2022 р.)

3. Збитки промисловості через війну. URL: <https://voxukraine.org/zbytky-promyslovosti-cherez-vijnu/> (звернення до ресурсу: 15.10.2022 р.)

4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL <https://www.ukrstat.gov.ua/> (звернення до ресурсу: 5.10.2022 р.)

5. Прямі збитки, нанесені інфраструктурі України в ході війни. URL: <https://damaged.in.ua/damage-assessment> (звернення до ресурсу: 10.09.2022 р.)

6. Тульчинська С., Солосіч О., Чорній В. Вплив діджиталізації управлінських процесів на систему забезпечення економічної безпеки підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. Вип. 9. С. 54-58.

7. Тульчинська С.О., Солосіч А. Актуальні проблеми підвищення прибутковості комунальних підприємств як фактору економічної безпеки. *Агросвіт*. 2019. № 22. С. 54-59.

8. Тульчинська С.О., Чорній Б.П., Салоїд С.В. Механізм оцінювання залучення інвестиційних ресурсів як засіб забезпечення економічної безпеки промислових підприємств: монографія. Київ, 2018. 170 с.

9. Худoley В. Ю., Парицька Н.О. Сучасний інструментарій управління динамічною стійкістю виробничо-економічних систем Економіка. Управління. Інновації. Серія: Економічні науки. 2015. №1(13). С. 67-73.

10. Шкарлет С.М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект: монографія. Київ, 2007. 436 с.

REFERENCES

1. Business in the conditions of war: who suffered the greatest losses and how businesses recover [Biznes v umovakh viiny: khto zaznav naibilshykh vtrat ta yak vidnovliuutsia pidpriemstva]. *Економічна правда*. available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/> (Accessed 1 October 2022).

2. Bobyl, V.V., Dekhtiar, S.S. (2021). *Економічний розвиток промислових підприємств в умовах фінансової нестабільності: європейський досвід та українські реалії*. Ефективна економіка, № 5.

vid ta ukrainski realii. Efficient economy. Vol. 5. available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2021/5.pdf (Accessed 3 October 2022).

3. Industrial losses due to the war [Zbytky promyslovosti cherez viinu]. available at: <https://voxukraine.org/zbytky-promyslovosti-cherez-vijnu/> (Accessed 15 October 2022).

4. Official website of the State Statistics Service of Ukraine [Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy]. available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 5 October 2022).

5. Direct damage caused to the infrastructure of Ukraine during the war [Priami zbytky, naneseni infrastrukturi Ukrainy v khodi viiny]. available at: <https://damaged.in.ua/damage-assessment> (Accessed 10 September 2022).

6. Tulchynska, S.O, Solosich, A. (2019). Actual problems of increasing the profitability of utilities as a factor of economic security. *Ahrosvit*. Vol. 22. pp. 54-59.

7. Tulchynska, S., Solosich, O., Chorniy, V. (2021). The impact of digitalization of management processes on the system of economic security of the enterprise. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 2021. Vol. 9. pp. 54-58.

8. Tulchynska, S.O., Chornii, B.P., and Saloid, S.V. (2018). Mekhanizm otsiniuvannia zaluchennia investytsiinykh resursiv yak zasib zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky promyslovykh pidpryemstv. Kyiv. (in Ukrainian).

9. Khudolei, V.Yu., Parytska, N.O. (2015). Modern tools for managing the dynamic stability of production and economic systems Economics. *Upravlinnia. Innovatsii. Serii: Ekonomichni nauky*. Vol. 1(13). pp. 67-73.

10. Shkarlet, S.M. (2007). Ekonomichna bezpeka pidpryemstva: innovatsiynny aspekt [Economic security of an enterprise: an innovative aspect]. 436 p. (in Ukrainian).

СТАТТЯ НАДІЙШЛА ДО РЕДАКЦІЇ 19.12.2022